

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО РИСУНКА: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ТА СУЧАСНА ПРАКТИКА

5. Турчак Л. Творчість Я. Барнича: внесок у музичну культуру. *Вісник КНУКіМ. Серія "Мистецтвознавство"*. Київ, 1919. С. 142–147.

REFERENCES

1. Zahaykevych, M. (1960). Muzychne zhyttia Zahidnoyi Ukrainy druhoi polovyny XIX st. [Musical life of Western Ukraine in the second half of the 19th century]. Kyiv, pp. 185–187. [in Ukrainian].

2. Merezko, Y. & Petrykova, O. (2019). Tvorchyna ukraïnskykh kompozytoriv kintsia 19 – poch. 20st.: vokalno-vykonavchy aspekt [Creative heritage of Ukrainian composers of the late 19th – early 20th centuries: vocal and performance aspect]. *Bulletin of the National Academy of*

Personnel of Culture and Arts Management. Kyiv, pp. 354–358. [in Ukrainian].

3. Pavlyshyn, S. (1999). Ihor Sonevytskyi [Ihor Sonevytsky]. Lviv, 99p. [in Ukrainian].

4. Skoryk, M. (1993). Slovo pro kompozytora I. Sonevytskoho. I. Sonevytskyi. Solospivy dlia holosu i fortepiano [A word about the composer I. Sonevytsky. I. Sonevytsky. Songs for voice and piano]. *Musical Ukraine*. Kyiv, pp. 5–6. [in Ukrainian].

5. Turchak, L. (1919). Tvorchist Y. Barnycha: vnesok u muzychnu kulturu [Creativity of Y. Barnych: contribution to the musical culture]. *Bulletin KNUKіM. Series "Art History"*. Kyiv, pp. 142–146. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.04.2024

УДК. 37.016:741(091)(045)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.302898>

Олена Семенова, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри образотворчого мистецтва
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО РИСУНКА: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ТА СУЧАСНА ПРАКТИКА

Стаття присвячена проблемі використання педагогічного рисунка в практиці закладів загальної середньої освіти. З'ясовано важливість використання принципу наочності на уроках образотворчого мистецтва.

Проаналізовано та визначено поняття "педагогічний рисунок". Розглянуто й визначено засоби, які використовує вчитель образотворчого мистецтва на уроках. У статті здійснено історичний екскурс розвитку педагогічного рисунка в шкільній практиці. Досліджено методика розвитку педагогічного рисунка в різні історичні періоди.

Ключові слова: рисунок; педагогічний рисунок; методика викладання образотворчого мистецтва; дошка для малювання.

Літ. 7.

Olena Semenova, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Fine Arts Department,
Uman Pavlo Tychna State Pedagogical University

TEACHING METHODOLOGY OF PEDAGOGICAL DRAWING: HISTORICAL EXPERIENCE AND MODERN PRACTICE

The article is devoted to the problem of using pedagogical drawings in the practice of general secondary education institutions. It has been found that the principle of visibility in fine art lessons is important, as it is one of the main means of obtaining and processing information about the depicted subject. The concept of "pedagogical drawing" was analyzed and defined, as well as its role in the system of training future teachers of fine arts. It was found that pedagogical drawing is a type of visual activity performed during the lesson, including both a visual image made with students and a theoretical explanation for it.

The tools used by the art teacher in the lessons are considered and determined. These include: plaster casts of classic models, wire models, reproductions of works of fine art, illustrations from books, albums, educational models, which are made by the typographic method or prepared by the teacher, tables, drawings, posters, diagrams, films, presentations, drawings of peers, etc.

The article provides a historical overview of the development of pedagogical drawing in school practice. The use of the first drawing boards in Ancient Greek schools is considered. In particular, the method of conducting pedagogical drawing in different historical periods and in different countries was investigated. The geometric and natural methods of drawing, which were used by scientists-pedagogues during a long period of teaching children and adults to draw, are characterized.

It was found that the pedagogical drawing made on the board encourages students to be independent and active because in order to complete it, children have to fantasize about colour reproduction and adding additional objects. Attention is drawn to the fact that the pedagogical drawing does not have an independent meaning; it is closely related to the teacher's verbal explanation and is a graphic demonstration of his opinion.

The conclusion of this article is the statement that a creative teacher is constantly looking for ways to activate the activities of his students, that is, the teacher creates an atmosphere of creativity so that students are active and show independence in their work.

Keywords: *drawing; pedagogical drawing; method of teaching fine art; drawing board.*

Постановка проблеми. Використання графічних редакторів і графічних планшетів у повсякденному житті призводить до того, що люди, які не мають знань із кольорознавства, перспективи, не мають практичних навичок із рисунка, живопису та композиції, беруться за виконання художніх завдань за допомогою комп'ютерних програм. Така практика дозволяє масове використання специфічного та непрофесійного способу візуального вираження своїх ідей. Ніхто не заперечує, що такий розвиток потрібен сучасним школярам але опанування такими програмами повинно відбуватися під керівництвом компетентного наставника.

З-поміж багатьох учителів-методистів, учителів-практиків із образотворчого мистецтва існують різні думки щодо цінності педагогічних настанов. Так, більшість стверджують, що цей вид наочного зображення доречно використовувати на уроках. Проте деякі педагоги переконані, що він є застарілим а використання схем і зразків перешкоджає вияву художньо-творчих здібностей учнів, не дає вільно проявляти фантазію. Доцільно зауважити, що вчитель образотворчого мистецтва повинен сам впевнено працювати як митець-художник, переконливо демонструвати учням привабливість практичної роботи із малюнка та живопису. Саме такий педагог може "зачарувати" своїх вихованців світом мистецтва, дати їм змогу набути знання і навички зі свого предмету. Такий вчитель здатний на практиці показати, що мистецтво – це не нудна повсякденність, а свято, пробудити потребу дитини до спілкування з прекрасним. Тому викладацька діяльність за своєю природою – творча і жива.

Одним із основних засобів наочно-ілюстративного матеріалу для навчання образотворчого мистецтва є малюнки та роботи вчителя виконані в матеріалі. Такий вид роботи виконується педагогом із метою ілюстрування та доповнення до усного пояснення навчального матеріалу.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблеми професійної підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва завжди приділялася увага, про що свідчать праці відомих вчених в сфері мистецтвознавства: В. Бутенка, Є. Ігнат'єва, В. Зінченко, Д. Кардовського, В. Козлова, Б. Немського, Г. Орловського, П. Чистякова та інших.

Особливості художньо-педагогічної діяльності здобувачів вищої освіти висвітлено в працях: Н. Анісімова, Г. Бєди, М. Кириченко, В. Кузіна, М. Резніченко, А. Терент'єва.

Із вітчизняних педагогів, які займалися дослідженням художньо-практичних здібностей май-

бутніх художників-педагогів, варто назвати праці О. Кайдановської, О. Каленюк, І. Мужикової, Л. Покровщук М. Стась, Т. Стрітьєвич, О. Ткачук та інших.

Формування мети статті. Мета статті відображається у розкритті специфіки педагогічного малюнка, як одного із засобів наочності при викладанні мистецьких дисциплін, який є основою навчального та творчого рисунка в підготовці майбутніх вчителів образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рисунок є основою всіх видів образних мистецтв. Рисунок є як формою художньо-творчої діяльності, так і самостійним видом образотворчого мистецтва. Виникнення рисунка як найдавнішої форми передачі образу відбулося давно і асоціюється зі штрихованим зображенням. За способом виконання рисунок можна поділити на: рисунок з природи, рисунок по пам'яті, рисунок за уявою, рисунок виконаний швидким начерком, рисунок-замальовка, довготривалий рисунок [6].

Рисунок як навчальна дисципліна належить до циклу професійної підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва, опанування якого відбувається протягом всього періоду навчання здобувачів вищої освіти. Програма викладання рисунка має послідовний та наслідувальний характер виконання завдань.

Для оволодіння навичками грамотного зображення об'єктів необхідно навчитися по-особливому сприймати предмет: зміст і форма предмета перебувають в єдності; аналіз форми за такими параметрами, як будова, колір, положення у просторі; володіння графічними засобами для передачі форми, будови, пропорційних відношень, володіння технічними вміннями та навичками.

Опанування майбутніми педагогами різних навичок графічного зображення допомагає виробленню сміливих, легких та впевнених рухів руки з олівцем, пензлем, фломастером тощо [1].

Уміння та навички ведення академічного рисунка, засвоєнні під час виконання аудиторних та самостійних завдань, здобувачі вищої освіти надалі використовують як у навчальних, так і в творчих завданнях. Зокрема, при веденні пробних уроків, під час педагогічної практики, студенти мають продемонструвати етапи виконання зображення на дошці. Та як свідчать спостереження, здобувачі розгублюються біля дошки, виконуючи навчальні завдання на уроці [4]. Важливим є не те, що вони не знають, як це правильно виконати, а те що не мають навичок ведення конструктивної будови форми предмета саме на широкий загал, на вертикальній поверхні (класній дошці), в класі серед

учнів. Академічна побудова рисунка на дошці вимагає значних зусиль і практичних навичок, які здобувач освіти має опанувати під час практичних пар на навчальній дисципліні “Методика викладання образотворчого мистецтва”. Ознайомленню із педагогічним малюнком відводиться окремий модуль і як результат, кожен студент біля дошки виконує завдання і має змогу практично виконати малюнок, надаючи усні пояснення.

Історія використання класної дошки має довгий період розвитку та становлення – починаючи від звичайних дерев’яних дошок у давніх закладах освіти до сучасних інтерактивних дошок, де вчитель може поєднувати кілька функцій.

Відомо, що методика навчання рисунка тісно пов’язана із розвитком педагогіки як науки, зокрема. Дошки, які можна назвати прообразом перших полотен, виникли ще в Древній Греції – букові дощечки, що були покриті воском, використовувалися в тогочасних закладах освіти. Тренуючи руку під час малювання різних ліній, учні виконували різні вправи на відтворення пропорцій, оволодівали законами та правилами рисунка. Рисувальним елементом була загострена паличка – стилус, а невдало виконану лінію, можна було поправити зарівнявши віск пальцем [6].

Із часом поширення набули грифельні дошки та використовували їх як дошку для письма. До певного часу малюнок залишається дисципліною, яку вивчають лише в спеціалізованих закладах.

Використання і розповсюдження в шкільній практиці педагогічний малюнок на дошці отримав у другій половині XIX ст. У цей період навчальна дисципліна – малювання була введена в шкільних програмах, як загальноосвітній предмет. Свого часу педагог Рамзауер, доводячи свою теорію про те, що кожна людина може навчитися малювати прості предмети, використовує дошку і крейду в навчанні малюванню [2].

Теорію використання чорної грифельної дошки розвивали брати Дюпюї у своїй школі малювання. Художники розробили методику навчання малюванню використовуючи навчальні моделі. В своїй практиці педагоги використовують геометричний (геометральний) метод малювання, при якому учні опановували спочатку зображення геометричних тіл: будь-яке зображення, на початковому етапі, спрощувалося до геометричного, і лише після вдосконаленої перевірки із натурою набуває схожості. Після опанування початкового рівня відтворення зображень на дошках учні продовжували малювання вугіллям на папері [2].

В американській мистецькій освіті класна дошка використовувалася із XIX ст. Художник-педагог Артур Доу розробив методику малювання так званого “природного методу”. На противагу геометричному методу дітям пропонується малювати об’єкти

такими, як вони їх бачать, без спрощення. Для навчання малювання вчитель використовує різні таблиці, які знайомлять із законами композиції, що надалі використовується у творчих зображеннях.

На території України малюнок крейдою на дошці отримав поширення та використання у другій половині XIX ст. Як і в інших країнах, практичне використання дошки і крейди відбувається у профільних ЗВО, зокрема художніх та військових. І коли малюнок з’являється у програмі загальноосвітніх закладів демонстрація послідовності зображення відбувається на дошці в класі [5].

Значний внесок у розвиток методики викладання образотворчого мистецтва внесли художники-передвижники. Саме вони використовували натуральний метод малювання, який передбачав осмислення зображення природи. Класна дошка використовувалася при бесідах як спосіб роз’яснення послідовності малювання [2].

Педагогічний малюнок ґрунтується на загальних законах предметного зображення, знаннях закономірностей лінійної та повітряної перспективи, пластичної анатомії, умінні в швидкому та лаконічному зображенні, понятті й відчутті форми, фону, фактури, матеріалу, розуміння залежності вибору матеріалу від задуму [7].

Курс “Образотворчого мистецтва” в закладах освіти передбачає опанування значної кількості навчального матеріалу в межах уроку. Тому перед педагогом постає завдання: максимально доречно використовувати всі доступні та дієві засоби навчання. Для більш ефективної подачі та засвоєння матеріалу учитель використовує дошку для демонстрації як наочного фонду, так і для унаочнення усного пояснення.

Адже послідовне виконання учителем навчального завдання на дошці допомагає учням досягнути повністю процес створення зображення.

Про переваги наочної демонстрації як одного із найбільш дієвих засобів у навчанні малюнка зазначали відомі майстри-художники минулого століття. Так, зокрема, А. Лосенко І. Репін та інші, виконуючи демонстративні малюнки, нариси і етюди, сідали поруч із учнями, пояснювали свої дії словами допомагаючи їм [3].

На нашу думку, малюнок на дошці необхідний педагогові-художнику як ефективний засіб наочного навчання. Адже за його допомогою педагог на уроці може продемонструвати учням закономірності побудови і форми предмета, методичну послідовність зображення, виразні можливості різних художніх матеріалів при передачі фактури і матеріальності предметів.

Але, треба зауважити, що педагогічний малюнок не має самостійного значення, він тісно пов’язаний із словесним поясненням педагога та є графічною демонстрацією його думки.

Незалежно від того, що використання класної дошки переважає на уроках практичного спрямування, у творчій скарбниці будь-якого педагога-професіонала є різні засоби наочного навчання. Адже на уроках образотворчого мистецтва принцип наочності є першочерговим, позаяк виступає одним із головних засобів отримання і оброблення інформації про зображуваний предмет. Загальновідомо: що більше органів чуття задіяні до процесу сприйняття, то повнішим і точнішим буде отримання інформації про нього. Оскільки зорові образи учнів підсилюються поясненням вчителя, це дозволяє достатньою мірою осмислити і запам'ятати головне в темі уроку. До засобів наочності, якими користується вчитель образотворчого мистецтва на своїх уроках, необхідно віднести: гіпсові зліпки класичних зразків, моделі з дроту, репродукції творів образотворчого мистецтва, ілюстрації з книг, альбомів, навчальні моделі, виконані друкарським способом або підготовлені вчителем таблиці, малюнки, плакати, схеми, кінофільми, презентації, малюнки однолітків, а також малюнки самого вчителя, виконані безпосередньо під час уроку. Особливим типом наочності є спеціальні таблиці для демонстрації перспективи і світлотіні, методичні таблиці послідовності роботи над зображенням, малюнки-таблиці демонстрації специфіки роботи з олівцем і пензлем, таблиці "Колірне коло" і "Тонове коло" [5].

Зауважимо, що незалежно від типу уроку та виду діяльності (малювання з натури, декоративне або тематичне малювання, бесіди про мистецтво) вчитель образотворчого мистецтва постійно використовує натурний матеріал. Вміла організація уроку вчителем дає позитивний творчий результат. Саме від того, як наставник буде підтримувати принципи малювання чи скористається лише наочними матеріалами, залежить якість творчої роботи учня.

Використання учителем образотворчого мистецтва на уроках друкованих альбомів значно полегшує проведення уроку. Та навіть якщо в альбомі показана методика виконання зображення, демонстрація на класній дошці того самого малюнка дозволить відтворити послідовність та розкрити зв'язок окремих форм із послідовним перетворенням їх на загальний вигляд. Таке виконання малюнка дає можливість попередити помилки учнів. Опираючись на свій досвід, вчитель може вказати на ті характерні помилки, які зустрічаються найчастіше при виконанні такого виду завдання, роз'яснення та коригування педагога допомагає уникнути недоліків.

Педагогічний малюнок, виконаний на дошці, спонукає учнів до самостійності й активності, адже для того, аби його завершити, діти мають пофантазувати щодо кольорового відтворення а також

додаванню додаткових об'єктів для повноти картини. Крім того, такий метод роботи на уроці дає змогу зосередити увагу всього класу: виконуючи малюнок педагог пояснює свою роботу, ставить запитання, що слугує залученню до творчого процесу навіть тих дітей, які незацікавлено ставляться до завдань.

Здебільшого малюнок на дошці виконується для того, щоб спрямувати самостійну роботу учнів. Вчитель задає траєкторію побудови об'ємних зображень а далі учень самостійно продовжує роботу, уточнюючи та доводячи її до завершального етапу.

Матеріал, яким виконується зображення на дошці – крейда, зручний та доступний у використанні. Нею можна виконати контур різної товщини, крім того, вона легко стирається.

Головною якістю педагогічного малюнка має бути лаконічність простота і зрозумілість зображення. За допомогою свого малюнка вчитель дає можливість учням зрозуміти і уявити сказане. Педагогічний малюнок на дошці повинен передати найголовнішу думку вчителя, оминаючи все випадкове і другорядне.

Вимоги щодо ведення малюнку біля дошки – прості. Передовсім він має бути достатньо великого розміру, щоб усі школярі добре бачили його із будь-якого місця. Починаючи роботу, вчитель зосереджує увагу учнів, проводячи аналіз майбутнього зображення. При такому поясненні стоїть обличчям до класу. Потрібно пам'ятати, що для виконання малюнків на всю величину дошки, а також тих, що вимагають проведення паралельних прямих, педагог має відходити на деяку відстань для перевірки правильності зображення. Технічно педагогічний малюнок має виокремлювати головне в зображенні для подальшої самостійної роботи учнів. Тому недоречно багато малювати, і зосереджувати увагу дітей постійно на дошці.

Висновки з даного дослідження. Отже, педагогічний малюнок – це вид образотворчої діяльності, що виконується педагогом-художником під час уроку, включає як наочне зображення, виконане із учнями, так і теоретичне пояснення до нього. Виконання малюнка учнями із поясненням поетапності зображення за вчителем, не просто бездумне перемальовування а передовсім аналіз та послідовне відтворення зображуваної форми за законами рисунка. Правильно організований педагогічний малюнок, виконаний на дошці, спонукає учнів до самостійності й активності. Творчий педагог постійно шукає шляхи активізації діяльності своїх вихованців, тобто створює атмосферу творчості, щоб учні були активні і виявляли самостійність у роботі.

Перспективи подальших розвідок є вивчення сучасних методів навчання в закладах освіти на уроках образотворчого мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білгородська О.Є. Компоненти формування художньо-графічних умінь і навичок дітей 6–7-річного віку у процесі образотворчої діяльності. *Наука і освіта*. 2014. № 2. С. 59–64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2014_2_14.

2. Кардашов В.М. Теорія і методика викладання образотворчого мистецтва: навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім “Слово”, 2007. 296 с.

3. Піддубна О. Педагогічний малюнок в професійній підготовці вчителя образотворчого мистецтва. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2012. № 6 (2). С. 285–290. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2012_6\(2\)_43](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2012_6(2)_43).

4. Піддубна О.М. Педагогічний малюнок як основа професійної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва у процесі вивчення предметів “Малюнок” і “Живопис”. *Актуальні питання мистецької педагогіки*. 2016. Вип. 5. С. 92–96.

5. Семенова О.В. Роль педагогічного малюнку в просторі сучасних цифрових технологій. Естетичні засади розвитку педагогічної майстерності викладачів мистецьких дисциплін: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., 8–9 квітня 2022 р. Умань: Візаві, 2022. С. 100–104.

6. Сидор М. Аспекти пізнання та оволодіння художнім рисунком як виразною формою професійного поступу художника. *Молодь і ринок*. 2018. № 8 (163). С. 54–59. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.292867>

7. Шпитальова О.В. Педагогічний малюнок в системі професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. *Молодий вчений*. 2019. № 5 (2). С. 460–463.

REFERENCES

1. Bilhorodska, O.Ie. (2014). Komponenty formuvannia khudozhno-hrafichnykh umin i navychok ditei 6–7-richnoho viku u protsesi obrazotvorchoi diialnosti [Components of the formation of artistic and graphic abilities and skills of 6–7-year-old children in the process of artistic activity]. *Science and education*. No. 2, pp. 59–64. [in Ukrainian].

2. Kardashov, V.M. (2007). Teoriia i metodyka vykladannia obrazotvorchoho mystetstva [Theory and methods of teaching fine arts]. Kyiv, 296 p. [in Ukrainian].

3. Piddubna, O. (2012). Pedahohichni maliunok v profesiinii pidhotovtsi vchytelia obrazotvorchoho mystetstva [Pedagogical drawing in the professional training of a fine arts teacher]. *Problems of modern teacher training*. No. 6 (2), pp. 285–290. [in Ukrainian].

4. Piddubna, O. M. (2016). Pedahohichni maliunok yak osnova profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia obrazotvorchoho mystetstva u protsesi vyvchennia predmetiv “Maliunok” i “Zhyvopys” [Pedagogical drawing as the basis of professional training of the future teacher of the fine arts in the process of studying the subjects “Drawing” and “Painting”]. *Current issues of art pedagogy*. No. 5, pp. 92–96. [in Ukrainian].

5. Semenova, O. (2022). Rol pedahohichnoho maliunku v prostori suchasnykh tsyfrovyykh tekhnolohii [The role of pedagogical drawing in the space of modern digital technologies]. *Estetychni zasady rozvytku pedahohichnoi maisternosti vykladachiv mystetskykh dysyplin: materialy IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 8–9 kvitnia 2022 r.* – Aesthetic principles of the development of pedagogical skills of art teachers: Proceedings of the 4th International scientific and practical conference. (pp. 100–104). Uman. [in Ukrainian].

6. Sydor, M. (2018). Aspekty piznannia ta ovolodinnia khudozhnim rysunkom yak vyraznoiu formoiu profesiinoho postupu khudozhnyka [Aspects of learning and mastering artistic drawing as an expressive form of the artist’s professional progress]. *Youth & market*. No. 8 (163), pp. 54–59. [in Ukrainian].

7. Shpytalova, O.V. (2019). Pedahohichni maliunok v systemi profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv obrazotvorchoho mystetstva [Pedagogical drawing in the system of professional training of future teachers of fine arts]. *Young scientist*. No. 5 (2), pp. 460–463. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29.04.2024

“Кожна людина – це світ, який із ним народжується і з ним вмирає”.

Тарас Шевченко
український поет, прозаїк

“Будь щасливий у цю мить. Ця мить – твоє життя”.

Омар Хайям
перський поет

“Моральні якості видатної особистості мають, можливо, більше значення для даного покоління і всього ходу історії, ніж чисто інтелектуальні досягнення”.

Альберт Ейнштейн
німецький фізик-теоретик

